

**ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАПРЯМКИ
ОПТИМІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ****Акімова О. В., Чепіга А. В.**

Проанализированы проблемы современного состояния и перспектив развития внешнеэкономической деятельности Украины. Рассматриваются показатели динамики экспорта и импорта, сальдо внешнеторгового баланса, изучены причины его отрицательного значения. Обобщены и проанализированы статистические данные распределения импорта и экспорта товаров, работ и услуг между субъектами внешнеэкономической деятельности. Исследованы направления сбалансированности экспортных и импортных потоков, оптимизации их структур с точки зрения интересов всех участников внешнеэкономической деятельности. Сделаны выводы и разработаны предложения по усилению государственного регулирования экспортных и импортных операций.

Проаналізовано проблеми сучасного стану й перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. Розглядаються показники динаміки експорту і імпорту, сальдо зовнішньоторговельного балансу, вивчено причини його негативного значення. Узагальнені та проаналізовані статистичні дані розподілу імпорту і експорту товарів, робіт і послуг між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Досліджено напрямки збалансованості експортних і імпортних потоків, оптимізації їхніх структур з погляду інтересів всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності. Зроблені висновки і сформульовані пропозиції щодо посилення державного регулювання експортних і імпортних операцій.

The article is devoted to the problems of modern state and prospects of foreign economic activity of Ukraine. This article deals with indicators of the dynamics of exports and imports, trade balance and researching the causes of its negative value. The statistical data of distribution of import and export of goods, works and services between subjects of foreign trade activities are generalized and analysed. We investigate the ways to balance of export and import flows, optimization of their structures in terms of interests of all participants in international trade. We have learned and developed the proposals for improving state regulation of export and import operations.

Акімова Е. В.

канд. екон. наук, доц., зав. кафедрой «Учет и аудит» ДГМА
allakrm@rambler.ru

Чепіга А. В.

студент ДГМА

УДК 339,56(477)

Акімова О. В., Чепіга А. В.

ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ

Розвиток зовнішньої торгівлі є надзвичайно важливим чинником функціонування національної економіки будь-якої держави. Україна належить до країн із високою експортною квотою у валовому внутрішньому продукті (ВВП). В середньому кожний третій український продукт або послуга реалізуються за допомогою зовнішніх економічних зв'язків, що відіграють помітну роль у національній економіці та істотно впливають на темпи і пропорції економічного зростання, на створення конкурентного ринкового середовища і весь системний трансформаційний процес.

Україна має конкурентоспроможні технології в аерокосмічній галузі, суднобудуванні, виробництві нових матеріалів, біотехнології. Великий експортний потенціал мають також агропромисловий та енергетичний комплекси країни [1]. Традиційно основу українського товарного експорту становить продукція металургійної промисловості, машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості, агропромислового комплексу, легкої, харчової і місцевої промисловості. Але в той же час, багата кількість різного роду продукції, сировини та матеріалів імпортується зі стан ближнього та дальнього зарубіжжя. Основними видами українського товарного імпорту традиційно є продукти нафтопереробки, сировина та продукція хімічної та нафтопереробної промисловості, вироби чорної та кольорової металургії, товари легкої і місцевої промисловості, машинобудування, електроніка, товари харчової промисловості.

Україна в значних обсягах імпортує паливно-енергетичні ресурси, що передусім пов'язано з неефективністю енергоспоживання в країні. Крім того, в номенклатурі вітчизняного імпорту позначається відставання з ряду важливих напрямків НТП та промислового розвитку [2]. Тому важливим напрямком державного регулювання матеріальних потоків є збалансована політика експорту і імпорту, яка забезпечує реалізацію інтересів більшості учасників зовнішньоекономічного товарообміну.

Питаннями збалансування та напрямків оптимізації зовнішньоекономічної діяльності займалися відомі вітчизняні фахівці такі як: Ю. В. Макогон [3], Ю. Г. Козак [4], В. В. Козик, О. С. Власюк [5], А. Е. Буковинский [6], І. Михно [7].

Метою статті є вивчення проблем розвитку зовнішньої торгівлі України, пов'язаних з диверсифікацією її геополітичних або регіональних пріоритетів, з оптимізацією структури експорту й імпорту, з гармонізацією національного законодавства відповідно до вимог і норм СОТ.

У таблицях і діаграмах наведених нижче, представлені дані, що характеризують динаміку розвитку зовнішньої торгівлі та її структуру.

Аналіз показників, наведених у табл. 1, свідчить про таке. У кризовому 2009 році спостерігається значна негативна тенденція зниження обсягів експорту та імпорту товарів та послуг: обсяги експорту знизились на 72,3 % порівняно з 2008 р., а обсяги імпорту – на 85,2 %, порівняно з 2008 р.

У 2010 році спостерігається тенденція зростання обсягів імпорту та експорту, більшою частиною завдяки правильній державній політиці виходу із кризи.

Таблиця 1

Показники експорту та імпорту за 2005–2010 роки

Показник	Період					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Експорт, млн. дол. США	39071,3	45873,5	58335,0	78708,6	49294,0	63164,6
Імпорт, млн. дол. США	40363,1	48758,0	65598,6	92003,3	50606,6	66189,9
Сальдо, млн. дол. США	-1291,8	-2884,5	-7262,6	-13924,7	-1312,6	-3025,3
Темп росту експорту, %	–	117,4	127,2	134,9	62,6	128,1
Темп росту імпорту, %	–	120,8	134,5	140,2	55	130,79

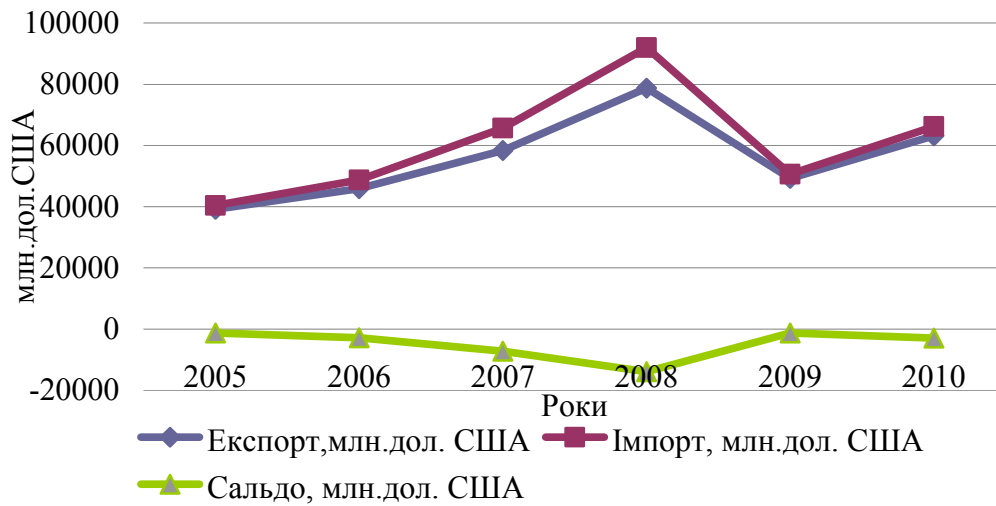

Рис. 1. Динаміка зовнішньоторгівельного балансу України

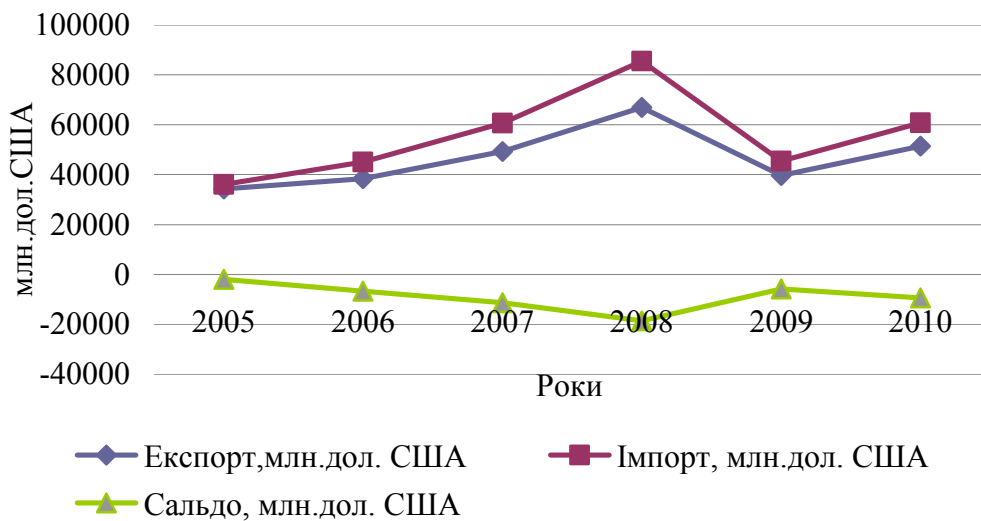

Рис. 2. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами

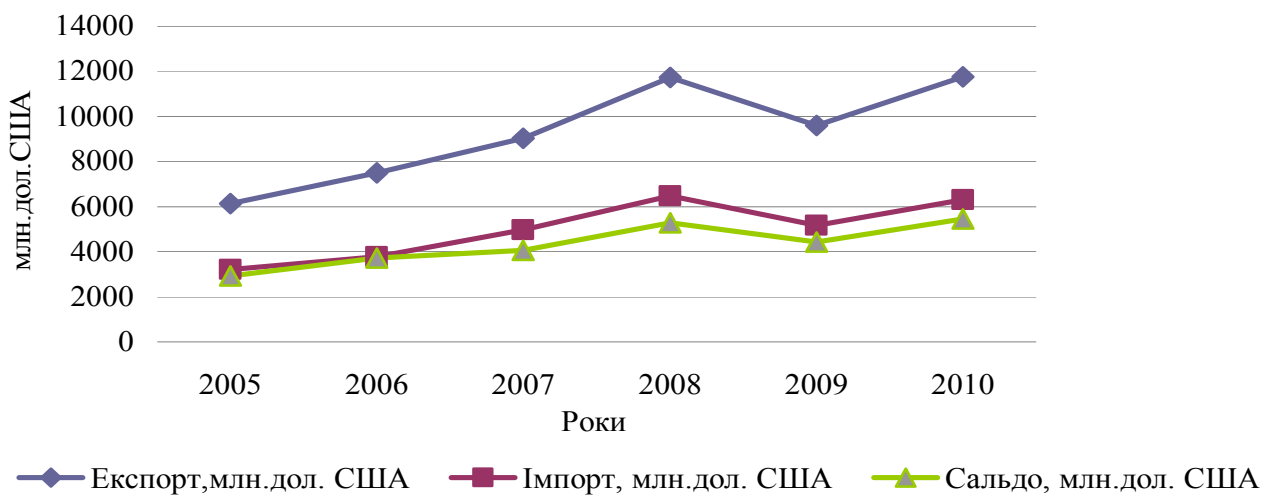

Рис. 3. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами

Дослідження показника мів, наведених у табл. 1 та рис. 1–3 показало, що обсяг експорту товарів та послуг України за 2010 рік становив 63164,6 млн доларів, імпорту – 66189,9 млн доларів. Порівняно з 2009 роком експорт збільшився на 23,5 %, імпорт – на 18,5 %.

На протязі всього періоду, що досліджується, зберігається негативне сальдо зовнішньоекономічного балансу. Негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу країни становило у 2010 році 3025,3 млн доларів [8]. Коефіцієнт покриття експортом імпорту має змінний характер і загальну тенденцію до збільшення. В 2009 році він склав 0,97, а в 2010 році – 0,95. Середньорічний показник коефіцієнту покриття за 2005–2010 рік складає 0,91, що не є позитивним індикатором зовнішньоекономічної діяльності [9].

Таблиця 2

Динаміка та структура розвитку зовнішньої торгівлі за 2007–2010 роки

Показник	Експорт				Імпорт			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Усього товарів і послуг	58335,0	78708,6	49294,0	63164,6	65598,6	92003,3	50606,6	66189,9
Країни СНД	21753,3	27411,8	17299,5	24350,2	26269,1	34435,8	20479,8	27637,2
Інші країни світу	36581,7	51296,8	31994,5	38814,4	39329,5	57567,5	30126,8	38552,7
Товари	49296,1	66967,3	39695,7	51405,2	60618,0	85535,3	45433,1	60742,2
Країни СНД	18087,0	23166,3	13472,9	18740,6	25469,3	33377,8	19692,6	26697,4
Інші країни світу	31209,1	43801,0	26222,8	32664,6	35148,7	52157,5	25740,5	34044,8
Послуги	9038,9	11741,3	9598,3	11759,4	4980,6	6468,0	5173,5	5447,7
Країни СНД	3666,3	4245,5	3826,6	5609,6	799,8	1058,0	787,2	939,8
Інші країни світу	5372,6	7495,8	5771,7	6149,8	4180,8	5410,0	4386,3	4507,9

Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції товарами з партнерами з 194 країн світу. До країн СНД було експортовано 35,1 % усіх товарів, до країн ЄС – 23,3 %. Найбільші експортні поставки здійснювалися в країни ЄС. Основні партнери в експорті товарів та послуг Російська Федерація – 44 %, Італія – 1 %, Польща – 1 %, Білорусь – 1 % та Туреччина – 1 % (рис. 4).

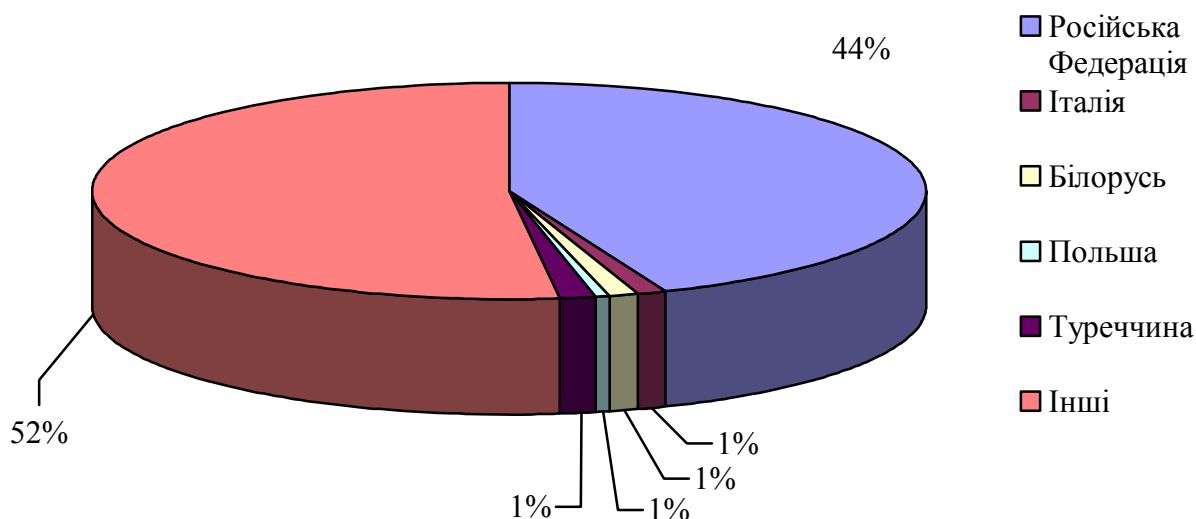

Рис. 4. Структура експорту товарів та послуг за 2010 р.

Імпорт забезпечує для виробничих та індивідуальних споживачів, а також для країни, до якої ввозяться товари, низку додаткових переваг та можливостей. Це зокрема :

- доступ до дешевих та більш якісних товарів готових виробів, сировинних та інших матеріалів та комплектуючих деталей;
- наповнення ринку дефіцитними товарами або товарами, які взагалі не виробляються на національній території;
- зростання конкуренції та стимулювання завдяки цьому оптимізації, підвищення виробництва на національній території;
- налагодження сталих виробничих зв'язків щодо кооперування виробництва з інонаціональними партнерами;
- розвиток технології завдяки поширенню ввезення науково містких товарів.

У географічному розподілі імпорту товарів у 2010 році відбулося збільшення поставок з усіх регіонів. Найбільше зросли поставки з Російської Федерації, насамперед за рахунок енергоносіїв, та з країн Азії. З країн СНД імпортовано 44,6 % усіх товарів, з країн ЄС – 30,9 [10]. Таким чином, питома вага РФ збільшилась до 15 %. Профіцит торгівлі послугами в 2010 році становив 4,9 млрд дол. США, збільшившись у два рази порівняно з 2009 роком (2,4 млрд дол. США). Таке зростання відбулось в основному через збільшення надходжень за транспортування газу майже повністю за рахунок підвищення тарифів [1].

Основні партнери в імпорті товарів та послуг РФ – 15 %, Білорусь – 1 %, Китай – 2 %, Німеччина – 7 % та Польща – 3 % (рис. 5).

Узагальнюючи результати дослідження статистичних даних, можна зазначити, що в 2009–2010 рр. вплив економічної кризи на загальний розвиток економіки, зокрема на зовнішньоекономічну діяльність підприємств України, був негативним, також є очевидним, що українські підприємства експортують більше товарів ніж послуг. Це означає їхню орієнтованість

на сферу матеріального виробництва і недостатній рівень розвитку сфери послуг у країні, тобто в умовах глобалізації Україна посідає місце сировинно-індустріальної країни. Для зміцнення і розвитку зовнішньоекономічних відносин України, уряду необхідно більше уваги приділити створенню привабливих умов для імпорту енергоощадних технологій, сировини та підтримці українського виробництва за новітніми технологіями тощо.

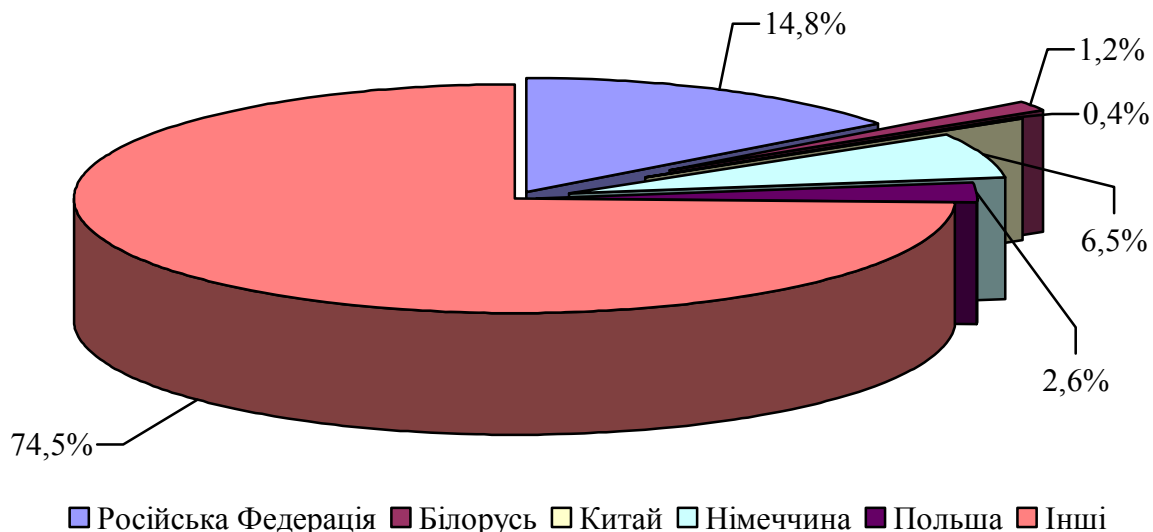

Рис. 5. Структура імпорту товарів та послуг за 2010 р.

Умови та результати зовнішньоекономічної діяльності країни значною мірою визначають характер її участі в системі міжнародної торгівлі та інших форм співробітництва за її участі.

Основними інструментами підтримки експорту з території України на сучасному етапі є:

- стимулювання виробництва експортної продукції, зокрема продукції високого ступеня обробки, а також наукомісткої високотехнічної продукції;
- сприяння модернізації та технічному переозброєнню експортоорієнтованих виробничих потужностей;
- оптимізація національного правового та нормативно-інституційного режиму здійснення експортних операцій;
- удосконалення механізму фінансування та кредитування виробництв, які здійснюють експорт;
- налагодження ефективної системи страхування експортних операцій;
- забезпечення достатньої правової підтримки національного виробника, зокрема при проведенні судово-арбітражних розглядів, антидемпінгових процесів
- забезпечення отримання сертифікатів на продукцію вітчизняного виробництва, відповідності метрологічного та стандартизаційного оформлення вітчизняної продукції вимогам західних ринків;
- стимулювання інвестиційної діяльності як національних, так і іноземних фізичних та юридичних осіб в експортноорієнтованому секторі економіки за допомогою податкових, усього широкого спектра фінансових та організаційних механізмів;
- вироблення системи національних пріоритетів у міжнародній торгівлі та їх практична імплементація засобами державного регулювання [11].

В комплексі економічних заходів щодо стимулювання зовнішньої торгівлі України найбільш ефективним засобом є фінансове сприяння держави вітчизняним експортерам, в тому

числі із залученням коштів державного бюджету, яке передбачає використання механізмів кредитування експорту, страхування експортних кредитів, надання державних гарантій. При цьому заходи щодо стимулювання експорту за рахунок коштів держбюджету повинні відповідати нормам і вимогам СОТ, що визначають прийнятий в світовій практиці порядок надання державної підтримки експорту.

Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках великого значення набуває організація в країні ефективної системи сертифікації експортної продукції. Наприклад, як варіант, можна рекомендувати створення в країні державної інспекції з якості експортних товарів. Ця установа змогла б не тільки служити бар'єром на шляху проникнення недоброякісної продукції на зовнішні ринки, але і сприяла б випуску конкурентоспроможної продукції з урахуванням сучасних вимог іноземних споживачів до її якості. Важливим аспектом цієї діяльності є участь України в роботі міжнародних та регіональних організацій із сертифікації з метою взаємного визнання результатів іспитів експортованої продукції [12].

Можна визначити основні напрямки оптимізації імпорту в Україні в такому переліку заходів та регулюючих методик:

- проведення радикальної раціоналізації енерго- та матеріалоспоживання, поширення заощадливих технологій у виробництві та в побуті;
- перехід на використання альтернативних імпорتنих енергоносіїв сонячної, вітрової енергії, супутнього газу, метану, вугільних шарів, етилового спирту (його джерелом можуть бути побічна продукція та відходи сільського господарства й агропереробки, зокрема цукрових буряків після технологічного процесу виготовлення цукру), доцільним є переведення ряду електростанцій, які використовують газ, на вугільне паливо;
- збільшення розвідок та власного видобутку нафти й газу, більш повний видобуток промислових родовищ;
- поширення виробництва на території України тих товарів іноземних марок, які характеризуються найкращими споживацькими властивостями та користуються високим попитом;
- обмеження ввезення на територію України тієї продукції, яка заважає становленню молодих галузей обробної промисловості, та тих сфер виробництва, які не встигли вчасно реформуватися лише переходять на шлях ринкової діяльності (не піднімаючи цієї концепції непродуктивним захистом підприємств з неефективним менеджментом);
- запровадження ефективних механізмів антидемпінгових розслідувань та процедур стосовно тих іноземних фірм, які можуть бути звинуваченими у недобросовісній конкуренції;
- розвиток альтернативних імпортним поставкам виробництв (з урахуванням того, що магістральним напрямом формування відкритої економіки України має стати модель національної спеціалізації, а не економіки, яка будується за принципом «все-сам»);
- стимулювання інвестицій у розвиток тих галузей економіки, які програють у міжнародній конкурентній боротьбі, зокрема і на національному ринку через об'єктивний дефіцит у них фінансових ресурсів.

Враховуючи хронічний дефіцит держбюджету, найбільш доцільним на сучасному етапі є здійснення, насамперед, заходів із стимулювання вітчизняного машино технічного експорту.

Одним із найважливіших напрямків підтримки експорту, особливо товарів з високим ступенем обробки, є використання важелів податкового регулювання. Крім того враховуючи, що до вартості закордонних поставок обладнання та матеріалів входять значні транспортні витрати, які істотно перевищують міжнародні показники і призводять до зниження конкурентоспроможності української експортної продукції, необхідно продовжувати роботу щодо удосконалення існуючої системи транспортних тарифів.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі економічних перетворень важливого значення набувають цілеспрямовані зусилля держави щодо удосконалення нормативної бази, організаційного та іншого забезпечення експортної діяльності українських продуцентів, а саме:

- забезпечення функціонування механізмів кредитування і страхування експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів;
- погодження заходів, що приймаються в сфері зовнішньоекономічної діяльності, з цілями і задачами Національної програми, а при потребі проведення експертизи проектів законів та інших нормативних актів, виходячи з їх впливу на розвиток вітчизняного експортного потенціалу;
- широке залучення українських ділових кіл до проведення спільних заходів щодо стимулювання експорту;
- створення системи зовнішньоторговельної інформації і інформаційно-консультативних служб, що включали б їх регіональні і закордонні представництва;
- організація оперативної роботи державних органів щодо активного просування української експортної продукції на зовнішні ринки та захист інтересів вітчизняних експортерів за кордоном.

Крім того, назріла потреба створення в країні Центру сприяння доступу українських експортерів на зовнішні ринки, який би виконував юридично-консультативні функції і тим самим сприяв українським експортерам в вирішенні проблем, з якими вони стикаються в роботі на зовнішніх ринках (антидемпінгові процедури, захисні та інші заходи), аналізував умови угод та контрактів економічних операторів, що мають намір отримати до національної системи кредитування і страхування експорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Модернізація України – наш стратегічний вибір : щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України.* – К., 2011. – 416 с.
2. *Бункина М. К. Национальная экономика : учеб. пособие / М. К. Бункина.* – М. : Дело, 2007. – 272 с.
3. *Внешнеэкономическая деятельность предприятия : учеб. пособие для студ. вузов. В 2-х т. Т. 1 / [Ю. В. Макогон, В. С. Рыжиков, С. В. Касьянюк, Е. О. Коваленко, В. М. Гридасов].* – ДГМА. – Краматорск, 2006. – 292 с.
4. *Міжнародна економіка : навчальний посібник / [Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон та ін.].* – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 672 с.
5. *Власик О. С. Модельний аналіз динаміки міжгалузевих цінових пропорцій в економіці України / О. С. Власик.* – К. : НІСД, 2005. – Вип. 5. – 80 с. – (Сер. «Екон. стратегії»).
6. *Буковинський А. Е. Теория международной торговли / А. Е. Буковинський.* – М. : Дело, 2004. – 327 с.
7. *Михно І. До питання про ефективність міжнародного товарообміну України з країнами СНД / І. Михно, В. Сіренко // Економіка України.* – 2007. – № 2. – С. 80.
8. *Сайкевич М. І. Асоціації експортерів / М. І. Сайкевич, О. Д. Сайкевич // Актуальні проблеми економіки.* – 2010. – № 3. – С. 171–178.
9. *Кокорін В. Конкуреноспроможність економіки України / В. Кокорін // Бізнес & Економіка.* – 2008. – № 5. – С. 9–11.
10. *Статистика зовнішньої торгівлі. Експрес-випуск [Електронний ресурс].* – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
11. *Власюк О. С. Зовнішня торгівля України : стан та прогноз / О. С. Власюк, О. С. Ямпольська.* – К. : НІСД, 2004 – Вип. 49. – 63 с. – (Сер. «Наук. доповіді»).
12. *Філіпенко А. Новий етап зовнішньоекономічних зв'язків України / А. Філіпенко, О. Шнирков // Економіка України.* – 2008. – № 1. – С. 11–14.